

УДК 330.88:339.7

Ірина Грабинська
Ірина ЛабаIryna Hrabynska
Iryna Laba**ВПЛИВ ПРОЦЕСІВ ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ВИРОБНИЦТВА
НА ЕВОЛЮЦІЮ ЕКОНОМІЧНИХ ТЕОРІЙ МІЖНАРОДНОГО ПЕРЕМІЩЕННЯ КАПІТАЛУ****THE IMPACT OF PRODUCTION TRANSNATIONALIZATION ON THE EVOLUTION
OF ECONOMIC THEORIES OF INTERNATIONAL CAPITAL FLOWS**

У статті простежено етапи зародження та розвитку економічних теорій, що пояснюють причини та наслідки міжнародного переміщення капіталу. З'ясовано, що напрями розвитку економічної теорії визначаються як загальними парадигмальними змінами в економічній науці, що визначають панівні методологічні підходи у дослідженні економічних процесів та явищ, так і глобальними змінами у господарській практиці. Це дало змогу сформуванню новий клас теорій, які відійшли від традиційних мікро- чи макropідходів у дослідженні економічних процесів та явищ до формування надійних мікрооснов макроекономічної теорії міжнародного переміщення капіталу. Проаналізовано як традиційні, так і більш сучасні новаторські концепції щодо пояснення цього явища. Зроблено висновки про те, що еклектична концепція OLI є важливим етапом на шляху теоретичних пошуків побудови нової багатofакторної економічної моделі, що пояснює міжнародне переміщення різних форм капіталу у глобалізованому світі.

Ключові слова: капітал, міжнародне переміщення капіталу, неокласична теорія, неокейнсіанська школа економічної думки, інтерналізація, транснаціональні корпорації, еклектична концепція OLI, «втеча» капіталу, торговельно-спрямовані ПІІ, антиторговельно-спрямовані ПІІ, монопольні переваги, переваги розміщення, переваги інтернаціоналізації, переваги власності.

Актуальність проблеми. Визначальною ознакою розвитку світової економіки впродовж останніх десятиліть стали процеси транснаціоналізації виробництва, головною рушійною силою якого виступають транснаціональні корпорації (ТНК). Транснаціоналізація проявляється у розмиванні економічних кордонів між державами, розширенні міжнародної діяльності промислових фірм, банків, компаній сфери послуг тощо. Особливою ознакою є інтенсифікація переміщення капіталів за рахунок процесів поглинання іноземних компаній, створення спільних підприємств, залучення фінансових ресурсів міжнародних банків тощо.

На арену світової економіки виходять впливові транснаціональні фінансові групи. У 80–90-х рр. ХХ ст. утверджується нова модель міжнародного підприємництва. ТНК набувають форм глобально-інтегрованих підприємств, у яких не лише виробничі, а й управлінські підрозділи розміщуються у різних частинах світу, а виробничі потужності не «прив'язані» географічно до ключових ринків збуту.

Економісти говорять про нову еру у розвитку міжнародного підприємництва, яка тісно пов'язана із логікою міжнародного переміщення капіталу [15].

За таких умов теорія транснаціоналізації набуває парадигмального характеру і справляє вплив на різні сфери і напрями економічних досліджень.

Інтенсивні процеси глобалізації світової економіки, зокрема міжнародних фінансових ринків, посилення інтернаціоналізації виробництва в останні кілька десятиліть спричинили значне зростання міграції капіталу в світовому масштабі. А неоднозначний вплив міжнародного переміщення капіталу на світове господарство спонукав вчених, економістів та урядовців до вивчення як теоретичних, так і практичних аспектів цього явища.

Аналіз наукових досліджень. Проблеми міжнародного переміщення капіталу стали предметом дослідження не одного покоління зарубіжних та вітчизняних вчених, зокрема А. Сміта, Д. Рікардо, К. Маркса, Дж. М. Кейнса, М. Тугана-Барановського, Дж. Гікса, Г. Манківа, Г. Камінські, М. Фельдштейна, М. Обстельфа, Б. Ейченгріна, П. Кругмана, Р. Вернона, Р. Коуза, Дж. Гелбрейта, С. Хаймера, Ч. Киндельберга, Дж. Джонсона, Р. Кейвза, Р. Лакруа, М. Касона, К. Акамацу, М. Сажиної, Л. Красавіної, М. Рогача, З. Луцишин та ін. Більшість теорій та концепцій щодо пояс-

нення причин міграції капіталу розглядають це явище лише в одній із площин, акцентуючи увагу на окремих його аспектах. Однак з'являються й нові теоретичні напрацювання, які, враховуючи складність, динамічність і багатогранність об'єкта дослідження, наближаються до його всеохоплюючого розуміння шляхом розширення та синтезу попередніх наукових результатів.

Мета роботи. Задля розуміння причин переміщення капіталу, цілей та мотивів його власників, діяльність яких призводить не лише до інтенсифікації економічного зростання, а, як показує практика, й до посилення фінансової нестабільності та кризових явищ в економіці, доцільно ґрунтовно проаналізувати теоретичну площину проблеми. Адже вивчення еволюції наукової думки є базовим та ключовим елементом у розумінні будь-якого економічного явища чи процесу.

Викладення основного матеріалу дослідження. Послідовник і популяризатор економічної спадщини А. Сміта, англійський економіст У. Бейджхот одним із перших досліджував вплив фінансового сектора на економічне зростання. На відміну від інших представників класичної школи (Р. Кантільйона, Д. Г'юма, Г. Торнтон), які досліджували вплив змін у грошовому обігу на економічне зростання, У. Бейджхот на основі аналізу широкого емпіричного матеріалу проаналізував вплив змін на грошовому ринку на переміщення капіталу всередині країни у пошуку найбільш вигідних способів його прикладання. Вчений, зокрема, зазначає, що записи в облікових книгах торговців векселями і банкірів свідчать про те, що «за інших рівних умов вони надають перевагу мати більше векселів від тих позичальників, які займаються високодохідним на даний момент бізнесом, скорочуючи фінансування менш привабливих проектів... Таким чином англійський капітал дійсно швидко і бездоганно точно знаходить найбільш вигідні сфери застосування, ніби вода, що поступово наповнює посудину...» [8, с. 11–12].

Крім того, У. Бейджхот вперше в економічній науці спробував проаналізувати та обґрунтувати вплив переміщення фінансового капіталу на процеси відтворення – інакше кажучи, вчений запропонував першу вербальну маркоекономічну модель мультиплікатора інвестицій.

Спроби дослідження міжнародного переміщення капіталу розпочалися у контексті міжнародної торгівлі послідовниками класиків економічної науки – А. Сміта і Д. Рікардо. Видатний англійський економіст Дж. Ст. Мілль, розширюючи принцип порівняльних переваг, вперше засвідчив факт мобільності капіталу в міжнародному масштабі. Мілль стверджував, що рушієм переміщення капіталу між країнами є різниця у нормі прибутку, яка у країнах, що досягли кращих економічних результатів, має тенденцію до зниження. Він також акцентував важливість величини цієї різниці, адже норма прибутку за межами країни походження капіталу повинна щонайменше покривати ризик вкладення капіталу іноземним інвестором за кордоном [5].

Представники класичної школи звертають також увагу на взаємовигідність переміщення капіталу як для країни-реципієнта, так і країни-інвестора. Посилення міжнародної конкуренції зумовлює прискорення економічного зростання у країні-імпортері фінансового капіталу.

В кінці XIX – на початку XX ст. у світовій економіці відбулися помітні структурні зрушення у світовій економіці, завершення промислового перевороту у країнах так званого «другого ешелону», інтенсивний розвиток капіталістичних відносин у Німеччині, Франції та інших європейських країнах.

У цей період К. Маркс та його послідовники запропонували альтернативний підхід до пояснення причин та наслідків міжнародного переміщення капіталу, взаємозв'язку економічного зростання, монополізації економіки та динаміки фінансового капіталу. К. Маркс обґрунтував вивіз капіталу його надлишком у країнах-експортерах. Під надлишком він розумів такий капітал, застосування якого всередині країни призвело б до зниження норми прибутку. Причому надлишковий капітал виступає у трьох формах – товарній, виробничій, і грошовій. Можливість вивезення з'являється лише після того, коли у більшості країн формуються умови для його реалізації. Розвиток капіталістичних відносин у більшості країн світу в кінці XIX ст., активне зростання монополій стимулювали міжнародне переміщення капіталу. Водночас, аналізуючи наслідки міжнародної міграції капіталу, економісти-марксистки відзначали, що вивіз капіталу через експансію імперіалізму сприятиме формуванню уніфікованої моделі виробництва.

Наступні покоління економістів-марксистів, розвиваючи марксовий постулат надлишку капіталу, виокремлювали й інші чинники його експорту, а саме: зростаюча інтернаціоналізація виробництва, посилення конкуренції серед монополій, зростання темпів економічного зростання, що збільшує попит на капітал з боку як розвинених економік, так і країн, що розвиваються. Сучасні економісти-

прихильники марксистського вчення, розвиваючи базові постулати теорії К. Маркса, доводять, що прискорення темпів економічного розвитку у другій половині ХХ ст. сприяло збільшенню фінансових, технологічних та організаційних можливостей розвинених країн для експорту капіталу, незважаючи на відсутність у цих країнах тенденції норми прибутку до зниження.

На початку ХХ ст. економісти-неокласики (Е. Хекшер, Б. Олін, Р. Нурксе, К. Іверсен) інтегрували міжнародний рух факторів виробництва, зокрема й капіталу, в теорію міжнародної торгівлі. Е. Хекшер та Б. Олін, розвинувши неокласичну теорію, виділили, крім норми прибутку, й інші фактори, що впливають на міжнародний рух капіталу, а саме: митні бар'єри (що перешкоджають імпорту товарів та змушують іноземних постачальників імпортувати капітал для забезпечення виробництва на місцях), намагання фірм наблизитись до гарантованих джерел сировини, географічно диверсифікувати капіталовкладення, а також політичну спорідненість країн, втечу від високого оподаткування чи зниження безпеки інвестування на батьківщині [6, с. 45].

Закономірності руху капіталу в контексті теорії міжнародної торгівлі було сформульовано як теорему, названу теоремою Хекшера-Оліна. На думку вчених, різна факторонасиченість країн та фактороінтенсивність окремих товарів зумовлюють різницю цін на однорідні товари і послуги (у тому числі й інвестиційні), що породжує рух факторів між країнами, включаючи рух капіталів [3, с. 286]. Згодом теорему спростував П. Самуельсон. Він за допомогою математичного аналізу довів, що міжнародна торгівля між окремими країнами приводить до вирівнювання абсолютних та відносних цін на основні фактори виробництва у цих країнах, у зв'язку з чим норма доходів на експортований фактор швидко вичерпує себе і не може бути стійким мотивом вивозу капіталу.

Американський економіст Р. Нурксе, основні дослідження якого присвячені економічним проблемам країн, що розвиваються, є автором відомої економічної концепції існування «заклятого кола бідності», що обумовлене, передовсім, нестачею капіталу. Автор, зокрема, досліджує чинники міжнародного переміщення капіталу, і основною його причиною вчений також вважав різницю у рівнях процентних ставок. Останні, на думку вченого, визначаються умовами, що впливають на попит і пропозицію капіталу. Вчений стверджував, що у країнах з високими темпами зростання експорту швидко зростає попит на капітал, тому вона його імпортує, і навпаки. Він також запропонував моделі, в яких міжнародне переміщення капіталу пов'язувалося з технічними відкриттями, розвитком міжнародної торгівлі, збільшенням пропозиції капіталу тощо [16].

К. Іверсен проаналізував не лише природу міжнародного переміщення капіталу, а й його механізм. Міжнародний рух капіталу він розмежував на реальний і врівноважуючий. Реальний – пов'язував з неоднаковим рівнем граничної продуктивності факторів у різних країнах, врівноважуючий – з потребами регулювання платіжного балансу. Вчений довів, що різні види капіталу характеризуються різним рівнем міжнародної мобільності. Саме тому країна може одночасно експортувати одні види капіталу, а імпортувати інші. К. Іверсен досліджував також наслідки переміщення капіталу, а саме: підвищення ефективності факторів виробництва внаслідок їхньої більш раціональної комбінації, зростання національного доходу країн, пов'язаних міжнародною міграцією капіталу, та ін. [11].

Втім, базове припущення про існування ринку досконалої конкуренції дещо загальмувало подальший розвиток неокласичної теорії, не знаходило підтвердження на практиці та заважало прихильникам теорії досліджувати численні олігополістичні структури, що виникали, та монополні переваги фірм, на яких зазвичай базуються рішення про прямі інвестиції.

В 30–50-х рр. ХХ ст. великої популярності набули погляди критиків класичної економічної доктрини – англійського економіста Дж. М. Кейнса та його послідовників. Аналізуючи міжнародне переміщення капіталу, кейнсіанці підкреслювали зв'язок між напрямком міграції капіталу та станом платіжного балансу країни. Кейнс вважав, що країна може стати експортером капіталу лише у випадку, якщо сальдо її платіжного балансу позитивне, тобто експорт товарів перевищує імпорт [1]. У випадку, якщо цей зв'язок порушується, прихильники кейнсіанської теорії наголошували на необхідності державного втручання. Кейнсіанці вважали, що регулювання експорту капіталу повинне відбуватись у спосіб, що зрівноважить вплив капіталу з приростом товарного експорту, а отже, були прихильниками протекціонізму.

Під впливом ідей Дж. М. Кейнса некейнсіанська школа (Дж. Тобін, Ф. Махлуп, Р. Гаррод, Е. Домар та ін.) розвинула моделі переміщення капіталу, що пояснюється перевагами диверсифікації портфеля активів іноземними інструментами. Зокрема, Дж. Тобін висунув концепцію портфельної

ліквідності, яка пояснює поведінку інвестора, також і щодо іноземних активів, бажанням диверсифікувати портфель цінних паперів, зважаючи при цьому на прибутковість, ліквідність та ризики [6, с. 46].

Ф. Махлуп, дослідивши взаємозв'язок між експортом капіталу, вітчизняними інвестиціями, платіжним балансом і національним доходом, стверджував, що, по-перше, у країнах, які імпортують капітал, стимулюється зростання інвестицій, а отже, зростає споживання і національний дохід. Найбільш «корисними» для країни-імпортера він вважав прямі інвестиції, які не спричиняють заборгованості. По-друге, експорт капіталу може обмежити вітчизняні інвестиції, що скоротить обсяг споживання, а в перспективі й національний дохід. Однак, якщо вивіз капіталу стимулює експорт товару, то тенденція до зниження доходів нівелюється, зростає ділова активність, що веде до зростання національного доходу. Отже, вивіз капіталу відіграє важливу роль у врівноваженні платіжного балансу і впливає на макроекономічну рівновагу [14, с. 130–155].

Р. Гаррод інтегрував проблеми міжнародного переміщення капіталу в теорію економічного зростання. Він розробив модель «економічної динаміки», згідно з якою заощадження, що перевищують інвестиції, сповільнюють темпи економічного зростання в країні, наближаючи її до стану спаду. Така ситуація мотивує власників капіталу переміщувати його за межі національних кордонів з метою вищої прибутковості.

Дослідження взаємозв'язку між темпами зростання вітчизняних інвестицій і темпами зростання доходів країни від зарубіжних інвестицій здійснив американський економіст С. Домар. Згідно з його концепцією, якщо останні зростають швидше, то платіжний баланс пасивний, що сприяє скороченню зайнятості, ділової активності, зменшенню обсягу ВВП, стримуванню експорту, і навпаки. Висновок вченого – необхідність розширювати державні зарубіжні інвестиції та регулювати норму відсотка задля забезпечення позитивного сальдо платіжного балансу [7, с. 58–64].

Отже, неокейнсіанська теорія акцентує увагу на стимулюванні ділової активності в країнах-експортерах та імпортерах капіталу, звідки випливає, що іноземні інвестиції розвинених країн прискорюють економічний розвиток країн, що розвиваються. Таким чином, теорія стала основою політики допомоги країнам Азії, Африки та Латинської Америки розвиненими економіками.

Бурхливий розвиток діяльності транснаціональних корпорацій після Другої світової війни зумовив зміни у пріоритетних напрямках теоретичних досліджень щодо міжнародного переміщення капіталу, що сконцентрувалися довкола феномена ТНК. Пояснюючи причини, наслідки та мотиви їхньої діяльності, вчені здебільшого здійснювали дослідження на мікрорівні. А об'єктом дослідження все частіше стає капітал у формі прямих іноземних інвестицій (ПІІ). Автори концепцій ТНК, досліджували й обґрунтовували найрізноманітніші причини їхньої інвестиційної діяльності.

Однією з піонерних теорій ТНК, що пояснюють чинники міжнародного переміщення капіталу ТНК і, зокрема, причини, що зумовлюють розміщення виробництва однакових товарів, а отже й капіталу, транснаціональною корпорацією в різних країнах, на протипагу його концентрації в межах однієї держави, є теорія розміщення промисловості (1926) (Г. фон Тюнен, А. Вебер, В. Лаунхарт та ін.).

Зокрема, автор теорії «ефекту масштабу» – М. Кемп (1964 р.) стверджував, що саме позитивний ефект масштабу, який досягається ТНК у результаті переміщення виробництва в інші країни, спонукає її інвестувати за кордон. Згідно з технологічною теорією Дж. Гелбрейта ТНК виникають у зв'язку з технологічними перевагами, якими володіють материнські компанії.

Теорія монопольних переваг С. Хаймера, доповнена згодом іншими дослідниками, базувалася на ідеї досягнення монопольних переваг іноземним інвестором на новому, місцевому ринку, де він знаходиться у менш сприятливому становищі, і де на нього можуть накладатися додаткові витрати, пов'язані із веденням бізнесу [6, с. 47–48]. На думку авторів теорії, ринкову владу іноземному інвестору забезпечують специфічні переваги над місцевими підприємцями у сферах інновацій, фінансів, маркетингу, що є потенціалом до зростання та захоплення нових ринків. Такі монопольні переваги можуть проявлятися у формі більших обсягів капіталу чи його вартості; володіння нематеріальними активами (торгові марки, патенти, вища якість менеджменту); ефективніших маркетингових технологій (дослідження ринку, реклама, промо-акції); диверсифікації продукції; володіння передовими технологіями (здатність переводити наукові знання у комерційне використання); привілейованого доступу до джерел природних ресурсів, які використовуються у виробництві; економії масштабу на рівні підприємства; сприятливих умов державного регулювання – пільги для іноземного капіталу тощо [9, с. 61]. Монопольні переваги допомагають інвестору здобути ринкову владу, якої інколи досягають

і способом так званих «захисних інвестицій», тобто створення малоприбуткових виробничих потужностей з єдиною метою нейтралізації конкурентів.

Динамічний зв'язок міжнародної торгівлі та міжнародного інвестування пояснив американський економіст Р. Вернон (1966 р.). Спираючись на емпіричні дані щодо інвестиційної активності американських компаній у повоєнний період та криву життєвого циклу продукту, вчений зробив висновки про те, що здійснення корпораціями прямих іноземних інвестицій після збільшення величини експорту, стандартизації виробництва, постійного зростання конкуренції та цінової еластичності немичуче прямує до фази спаду. Теорія доводить, що компанії, аби уникнути цього, після налагодження експорту переводять на ринок імпортера і саму виробничу діяльність. Це дає змогу, скоротивши транспортні витрати та витрати на робочу силу, обійшовши митні бар'єри і т.д., оптимізувати витрати виробництва та збуту. У такий спосіб компанії продовжують життєвий цикл товару та зберігають конкурентоспроможність як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку [17; 6, с. 48].

Теорія інтерналізації (від англ. *internal* – внутрішній) стала важливим етапом у теоретичному дослідженні чинників міжнародного переміщення капіталу, зокрема прямих іноземних інвестицій ТНК. Сутність теорії полягає у поясненні руху прямих інвестицій як внутрішньофірмових операцій ТНК, метою яких є мінімізація трансакційних витрат. Поняття «трансакційні витрати» запровадив нобелівський лауреат – Р. Коуз ще у 1937 р., розуміючи під ним витрати на укладення угод. Представники концепції (Р. Коуз, П. Баклі, М. Кесон, Р. Кейвс) стверджували, що значна частина формально міжнародних операцій фактично є внутрішньофірмовими, адже всередині кожної великої корпорації діє так званий «внутрішній ринок», що дозволяє застосовувати механізм трансфертних цін і робить зв'язки всередині фірми значно вигіднішими, аніж співпрацю декількох незалежних компаній [9, с. 62]. Це пов'язано з використанням переваг масштабу, збереженням контролю над технологією, можливістю ефективніше реалізувати потенціал вертикальної інтеграції, використанням власних менеджерів для досягнення певних цілей тощо.

Одночасно з дослідженнями феномена міжнародного інвестування на мікрорівні окремі науковці, продовжуючи традиції неокласиків, повернулися до макроаналізу. Зокрема японський дослідник К. Кодзіма розробив «макроекономічну модель прямих іноземних інвестицій (ПІІ)», з допомогою якої пояснював особливості переміщення капіталу між розвиненими економіками та країнами, що розвиваються. Вчений виокремив два види міжнародних інвестицій – ті, що індукують зовнішню торгівлю (*trade-oriented FDI*), і ті, що не індукують зовнішню торгівлю (*non-trade oriented FDI*). Автор стверджує, що відповідно до концепції порівняльних переваг ПІІ повинні спрямовуватися із відносно безперспективних галузей країни-інвестора у галузі, що володіють порівняльною перевагою у країні, що приймає інвестиції [13, с. 2]. Так, *trade-oriented FDI* (японські, експортоорієнтовані), на його думку, пожвавлюють торгівлю та сприяють зміцненню добробуту обох країн. Вони пов'язані з галузями, яким властива різна забезпеченість факторами (добувні та трудомісткі галузі). У випадку *non-trade oriented FDI* (американських, імпортозаміщуваних), які забезпечують вихід на нові ринки та уникнення торговельних бар'єрів, спостерігаємо подвійний негативний ефект: невідповідність принципу порівняльної переваги та втрату країною-інвестором її конкурентної переваги.

Кожна з розглянутих економічних теорій акцентує увагу на особливих, часом унікальних, причинах здійснення іноземного інвестування, що у певний момент породило потребу еkleктичного поєднання теорій для більш глибокого та ґрунтового пояснення цього явища.

Однією з найпопулярніших теорій, що претендує на науково обґрунтоване та вичерпне пояснення чинників міжнародного переміщення капіталу в умовах транснаціоналізації виробництва, є еkleктична теорія старшого економічного радника ЮНКТАД Дж. Данінга.

В аналітичній економії прийнято розмежовувати теорії міжнародної торгівлі та теорії міжнародного переміщення капіталу. Вчений-дослідник спробував їх поєднати. У своїй еkleктичній моделі, викладеній автором у низці публікацій упродовж 1983 – 1993 рр., вчений об'єднав теоретичні напрацювання та ідеї С. Хаймера (теорія монопольних переваг), Р. Коуза (теорія інтерналізації) та ін., погляди яких поділяв, проте вважав неповними. Дж. Данінг доводить, що стимули до прямого іноземного інвестування і його обсяги залежать від наявності та комбінації трьох передумов, названих автором *OLI* – перевагами фірми [10, с. 2]:

O – переваги (*ownership advantages*), що об'єднують ексклюзивні конкурентні переваги фірми на нових ринках, до яких належать переваги масштабу, монопольні (патенти, торгові марки) і технологічні переваги, пов'язані з інноваційною діяльністю;

L – переваги (*location advantages*), тобто переваги країни-реципієнта інвестицій. Їх теж можна розділити на три категорії, а саме: економічні, політичні та соціальні. Саме *L*-переваги є передумовою того, що фірма охочіше обере певну конкретну країну для вкладення капіталу, аніж іншу;

I – переваги (*internalization advantages*), пов'язані з можливістю створення внутрішнього (інтернального) ринку всередині ТНК та використання усіх його привілеїв, зокрема незаконної, проте вельми поширеної практики впровадження трансферного ціноутворення.

Як зазначав автор моделі, фірма, що володіє *O*-перевагами, буде продавати патенти та ліцензії, водночас фірма, яка володіє *O* та *I* або й усіма перевагами, здійснюватиме іноземне інвестування.

Отже, еkleктична модель піднялася на щабель вище в теоретичному дослідженні, поєднавши у собі окремі аспекти більшості розглянутих теорій ПП, що пройшли перевірку практикою. Одночасно удосконалювались теоретичні підходи до аналізу портфельних інвестицій. Значний внесок у розвиток теорії портфеля здійснили лауреати Нобелівської премії Г. Марковіц, М. Мертон та У. Шарп. На відміну від Д. Тобіна, який здійснював макроекономічний аналіз, вони застосували математичний інструментарій на макрорівні [2, с. 224–225]. Важливість портфельної теорії для дослідження міжнародного переміщення капіталу полягає в тому, що вона доводить потенційну перевагу диверсифікації портфеля з використанням міжнародних інвестицій. Так, диверсифікуючи портфель іноземними активами, можна підвищити очікувану дохідність без зростання ризику або ж знизити ризик, не жертвуючи дохідністю. Адже, згідно з аксіомою портфельної теорії низький ризик портфеля забезпечується низькою кореляцією всередині нього.

Розглянемо також один із найменш досліджених напрямів теоретичного аналізу міжнародного переміщення капіталу, а саме доволі неоднозначну теорію «втечі капіталу». Дискусійними в межах теорії є не лише визначення терміна «втеча капіталу», а й методи вимірювання цього показника. Так, Дж. Каддінгтон розуміє під втечею капіталу вплив короткострокового приватного капіталу спекулятивного характеру. Л. Красавіна розглядає втечу капіталу як прискорений вплив великих обсягів капіталу різної строковості та функціонального призначення, вивезених по легальних і нелегальних каналах [4, с. 42]. Втім, більшість вчених (Ч. Кіндлебергер, В. Клайн, І. Уолтер) погоджуються, що втеча – це рух капіталу з країни, що суперечить її інтересам і відбувається через несприятливий інвестиційний клімат або й через незаконне походження капіталу [6, с. 49–50]. Тому доцільно шукати заходи протидії цьому явищу, адже, зважаючи на високий рівень інтегрованості фінансових ринків, масова втеча капіталу з країни стає причиною економічних потрясінь далеко за її межами.

Висновки. Аналіз еволюції економічних теорій міжнародного переміщення капіталу дає підстави зробити висновок про те, що об'єктивні умови зростання масштабів та географії міжнародного переміщення капіталу – а саме особливості розвитку глобальної економіки впродовж останніх двох століть, що проявляються у поглибленні міжнародного поділу праці, зростанні інтернаціоналізації виробництва, інтенсивному розвитку та впровадженні новітніх технологій виробництва, концентрації та централізації фінансового капіталу, розвитку фінансового ринку та впровадженні фінансових інновацій, що, в свою чергу, сприяли збільшенню масштабів міжнародного переміщення капіталу – зумовили основні етапи еволюції економічної теорії міжнародного переміщення капіталу, що пояснює його причини та наслідки. Водночас, новітні теорії, що базуються на застосуванні макро- та мікро-економічного інструментарію дослідження, переважно концентрують увагу на окремих його видах чи аспектах функціонування.

У сучасній економічній науці не існує єдиного вичерпного теоретичного пояснення досліджуваного процесу у міжнародній економіці. Неокласична теорія міжнародної торгівлі не змогла запропонувати вичерпного пояснення причин появи та поширення процесів транснаціоналізації економіки. Відмінності у процентних ставках та дохідності інвестованого капіталу у різні країни можуть бути використані при поясненні динаміки й потоків портфельних інвестицій. Теорії, що потроху наближаються до цілісного, всеохоплюючого пояснення міжнародного переміщення капіталу, є поодинокими.

Список використаної літератури

1. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости процента и денег / Дж. М. Кейнс ; пер. с англ. – М. : Прогресс, 1978. – 494 с.
2. Кешенкова Н. В. Генезис развития теории портфельных инвестиций. / Н. В. Кешенкова // Економічний нобелівський вісник. – 2014. – № 1 (7). – С. 223–227.

3. Киреев А. П. Международная экономика : учеб. пособие для вузов в 2 ч. – Ч. 1. Международная микроэкономика: движение товаров и факторов производства / А. П. Киреев. – М. : Международные отношения, 1997. – 416 с.
4. Красавина Л. Н. «Бегство» капитала из России и пути его сдерживания / Л. Н. Красавина // Деньги и кредит. – 2000. – № 11. – С. 40–42.
5. Милль Дж. С. Основы политической экономии : в 3 т. / Дж. С. Милль ; пер. с англ. – М. : Наука, 1980. – Т. 3. – 337 с.
6. Мировая экономика : учеб. / [под ред. А. С. Булатова.]. – М. : Экономистъ, 2005. – 734 с.
7. Татаренко Н. О. Теорії інвестицій / Н. О. Татаренко, А. М. Поручник. – К. : КНЕУ, 2000. – 160 с.
8. Bagehot W. Lombard Street: A description of the money market / Walter Bagehot. – London: Henry S. King and Co., 1873. – 359 p.
9. Dima S. C. From international trade to firm internalization / Dima S. C. // European Journal of Interdisciplinary Studies. – 2010. – Vol. 2, No. 2. – P. 59–66.
10. Dunning J. H. The eclectic paradigm of international production: a restatement and some possible extensions / John H. Dunning // Journal of International Business Studies. – 1988. – Vol. 19, No. 1. – P. 1–31.
11. Iversen C. Aspects of the theory of international capital movements / Carl Iversen. – Copenhagen: Levin and Munksgaard; London: Oxford University Press, 1935. – 536 p.
12. Kojima K. A Macroeconomic approach to foreign direct investment / Kiyoshi Kojima // Hitotsubashi Journal of Economics. – 1973. – Vol. 14, No.1. – P. 1–20.
13. Kojima K. Macroeconomic versus international business approach to direct foreign investment / Kiyoshi Kojima // Hitotsubashi Journal of Economics. – 1982. – Vol. 23, No. 1. – P. 1–19.
14. Machlup F. International trade and the national income multiplier / Fritz Machlup. – Philadelphia: Blakiston, 1943. – 237 p.
15. Palmisano S. J. The globally integrated enterprise / Samuel J. Palmisano // Foreign Affairs. – 2006. – Vol. 85, No. 3. – P. 127–136.
16. Ragnar Nurkse (1907–2007): Classical development economics and its relevance for today / Ed. by Rainer Kattel, Jan Kregel, Erik S. Reinert. – London; New York: Anthem Press, 2009. – 353 p.
17. Vernon R. International investment and international trade in the product cycle / Raymont Vernon // Quarterly Journal of Economics. – 1966. – Vol. 80, No.2. – P. 190–207.

References

1. Keynes, Dzh. M. (1978) Obschchaya teoriya zanyatosti protsenta i deneg: Per. s angl. Moscow: Progress, 494 s.
2. Keshenkova, N. V. (2014) Genezis razvitiya teorii portfel'nykh investitsiy. *Ekonomichnyy nobeliv's'kyy visnyk*, 1 (7), s. 223–227.
3. Kireev, A. P. (1997) Mezhdunarodnaya ekonomika. V 2 ch. Ch. 1. Mezhdunarodnaya mikroekonomika: dvizhenie tovarov i faktorov proizvodstva. Moscow: Mezhdunarodnye otnosheniya, 416 s.
4. Krasavina, L. N. (2000) «Begstvo» kapitala iz Rossii i puti ego sderzhivaniya. *Den'gy i kredit*, (11), s. 40–42.
5. Mill', Dzh. S. (1980) Osnovy politicheskoy ekonomii V 3 t. Per. s angl. Moscow: Nauka, (3), 337 s.
6. Mirovaya ekonomika (2005). Pod red. A. S. Bulatova. Moscow: Ekonomist, 734 s.
7. Tatarenko, N. O., Poruchnyk, A. M. (2000) Teoriyi investytsiy. Kyiv: KNEU, 160 s.
8. Bagehot, W. (1873) Lombard Street: A description of the money market. London: Henry S. King and Co., 359 p.
9. Dima, S. C. (2010) From international trade to firm internalization. *European Journal of Interdisciplinary Studies*, 2 (2), pp. 59–66.
10. Dunning, J. H. (1988) The eclectic paradigm of international production: a restatement and some possible extensions. *Journal of International Business Studies*, 19 (1), pp. 1–31.
11. Iversen, C. (1935) Aspects of the theory of international capital movements. Copenhagen: Levin and Munksgaard; London: Oxford University Press, 536 p.
12. Kojima, K. A (1973) Macroeconomic approach to foreign direct investment. *Hitotsubashi Journal of Economics*, 14 (1), pp. 1–20.
13. Kojima, K. (1982) Macroeconomic versus international business approach to direct foreign investment. *Hitotsubashi Journal of Economics*, 23 (1), pp. 1–19.
14. Machlup, F. (1943) International trade and the national income multiplier. Philadelphia: Blakiston, 237 p.
15. Palmisano, S. J. (2006) The globally integrated enterprise. *Foreign Affairs*, 85 (3), pp. 127–136.
16. Ragnar Nurkse (2009) (1907–2007): Classical development economics and its relevance for today. Ed. by Rainer Kattel, Jan Kregel, Erik S. Reinert. London; New York: Anthem Press, 353 p.
17. Vernon, R. (1966) International investment and international trade in the product cycle. *Quarterly Journal of Economics*, 80 (2), pp. 190–207.

Iryna Hrabynska, Iryna Laba

THE IMPACT OF PRODUCTION TRANSNATIONALIZATION ON THE EVOLUTION OF ECONOMIC THEORIES OF INTERNATIONAL CAPITAL FLOWS

The article traces the stages of generation and development of economic theories, explaining the reasons and the consequences of international capital flows. It is found out that directions of economic theory development are mainly defined both by general paradigmatic changes in economic science, which determining dominant methodological approaches in the investigation of economic processes and phenomena; and by global changes in business practices. In particular, the impact of the spread of transnationalization processes in the global economic system of the twentieth century on the change of the research object, as well as methodological approaches to the investigation of international capital flows are determined. This has made it possible to form a new class of theories, which have departed from traditional micro- or macro-approaches in the investigation of economic processes and phenomena to the construction of robust micro-bases of macroeconomic theory of international capital flows. Both traditional and modern innovative concepts explaining this phenomenon are analyzed. It is concluded that eclectic OLI-concept is a considerable step on the way of theoretical search for building a new multifactor economic model, explaining international flows of various forms of capital in the globalized world.

Keywords: *capital, international capital flows, neoclassical theory, neo-Keynesian school of economic thought, internalization, multinational corporations, eclectic OLI-concept, "flight" of capital, trade-oriented FDI, non-trade-oriented FDI, monopolistic advantages, location advantages, internalization advantages, ownership advantages.*

Рецензенти: Ю. І. Присяжнюк, д.е.н., професор, професор кафедри міжнародних відносин та дипломатичної служби, факультет міжнародних відносин, Львівський національний університет імені Івана Франка; С. М. Писаренко, д.геогр.н., професор, професор кафедри міжнародних економічних відносин, факультет міжнародних відносин, Львівський національний університет імені Івана Франка.